

Övergrepp i rättssak, m.m.

Sammanfattning

I detta betänkande behandlar utskottet ett regeringsförslag som innebär att straffet för övergrepp i rättssak höjs genom att straffskalorna anpassas till dem som gäller för mened.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 juli 2002.

Förutom en motion väckt med anledning av propositionen tar utskottet också upp fyra motioner väckta under den allmänna motionstiden år 2001. Motionerna handlar i huvudsak om frågor om brott mot homo-, bi- och transsexuella.

Utskottet föreslår att riksdagen antar regeringens förslag och avslår motionerna.

I ärendet finns ett särskilt yttrande.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Innehållsförteckning.....	2
Utskottets förslag till riksdagsbeslut.....	3
Redogörelse för ärendet.....	4
Ärendet och dess beredning.....	4
Propositionens huvudsakliga innehåll, m.m.	4
Utskottets överväganden	5
Propositionen.....	5
Övriga frågor	5
Brott mot homo-, bi- och transsexuella.....	5
Myndighetsåtgärder	7
Registrering	8
Särskilt yttrande.....	10
Insatser inom rättsväsendet rörande homo-, bi- och transsexuella.....	10
Förteckning över behandlade förslag.....	11
Propositionen.....	11
Följdmotion	11
Motioner från allmänna motionstiden.....	11
Regeringens lagförslag	13
2.2 Förslag till lag om ändring i brottsbalken.....	13

Utskottets förslag till riksdagsbeslut

1. Övergrepp i rättssak

Riksdagen antar regeringens förslag till lag om ändring i brottsbalken såvitt avser 17 kap. 10 §. Därmed avslår riksdagen motion 2001/02:K28 yrkande 1 i denna del.

2. Brott mot homo-, bi- och transsexuella

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:L371 yrkandena 4, 6 och 7 samt 2001/02:A388 yrkande 3.

3. Myndighetsåtgärder

Riksdagen avslår motionerna 2001/02:Ju342, 2001/02:L367 yrkande 8 och 2001/02:L371 yrkandena 9–11.

4. Registrering

Riksdagen avslår motion 2001/02:A388 yrkande 2.

Stockholm den 19 februari 2002

På justitieutskottets vägnar

Fredrik Reinfeldt

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Fredrik Reinfeldt (m), Ingvar Johnsson (s), Margareta Sandgren (s), Alice Åström (v), Ingemar Vänerlöv (kd), Maud Ekendahl (m), Ann-Marie Fagerström (s), Helena Zakariasén (s), Yvonne Oscarsson (v), Ragnwi Marcelind (kd), Anita Sidén (m), Kia Andreasson (mp), Gunnel Wallin (c), Göran Norlander (s), Lennart Bolander (m), Yilmaz Kerimo (s) och Helena Bargholtz (fp).

Redogörelse för ärendet

Ärendet och dess beredning

I detta ärende behandlar utskottet ett förslag från regeringen, i proposition 2001/02:59 Hets mot folkgrupp, m.m., om ändring i brottsbalken avseende bestämmelsen om övergrepp i rättssak (17 kap. 10 §). Övriga förslag i propositionen behandlas av konstitutionsutskottet i betänkande 2001/02:KU23 i vilket justitieutskottet har yttrat sig i de delar som avser utskottets beredningsområde (se yttrande 2001/02:JuU4y).

Förslaget i här aktuell del bygger på de förslag som Kommittén om straffansvar för organiserad brottslighet, m.m. avlämnade i oktober 2000 i betänkandet Organiserad brottslighet, hets mot folkgrupp, hets mot homosexuella, m.m. – straffansvarets räckvidd (SOU 2000:88) och remissbehandlingen av betänkandet (Ju 2000/5820/L5).

Lagförslaget har granskats av Lagrådet och har inte föranlett några synpunkter.

Regeringens lagförslag finns i *bilaga 2*.

Utöver regeringens förslag behandlar utskottet en motion som väckts med anledning av propositionen och fyra motioner som väckts under den allmänna motionstiden år 2001.

Propositionens huvudsakliga innehåll, m.m.

I propositionen behandlas frågor om det straffrättsliga ansvaret för brottslighet med rasistiska, homofobiska och liknande inslag samt vissa frågor med anknytning till organiserad brottslighet. I propositionen föreslås, såvitt här är av intresse, att straffet för övergrepp i rättssak höjs genom att straffskalorna anpassas till dem som gäller för mened.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 juli 2002.

I propositionen föreslås även ändringar bl.a. avseende brottet hets mot folkgrupp. Här föreslås en särskild straffskala för grova fall och tillämpningsområdet för bestämmelsen utvidgas så att också hets med anspelning på sexuell läggning omfattas. Vidare förtydligas straffskärpningsregeln i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken så att det uttryckligen framgår att kränkningar på grund av sexuell läggning omfattas. Propositionen i denna del behandlas i konstitutionsutskottet. Justitieutskottet har yttrat sig till konstitutionsutskottet i dessa delar och därvid tillstyrkt regeringens förslag (se bet. 2001/02:JuU4y).

Utskottets överväganden

Propositionen

I propositionen föreslår regeringen att straffskalan för övergrepp i rättssak ändras. För övergrepp i rättssak skall alltså enligt förslaget dömas till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. För grovt brott skall dömas till lägst två och högst åtta år. Härigenom kommer straffskalan för övergrepp i rättssak att överensstämma med den som enligt 15 kap. 1 § brottsbalken gäller för mened.

I motion K28 (m) yrkas avslag på propositionen i denna del.

Genom regeringens förslag tillgodoses ett gammalt önskemål från riksdagen (se bet. 1999/2000:JuU7, rskr. 1999/2000:129). Det är därför med tillfredsställelse som utskottet nu kan konstatera att regeringen lagt fram ett förslag helt i linje med vad utskottet tidigare uttalat. Utskottet föreslår att riksdagen bifaller propositionen och avslår motionen.

Övriga frågor

Brott mot homo-, bi- och transsexuella

I motion att A388 (kd) yrkas att de bestämmelser i bl.a. brottsbalken som i dag ger homosexuella skydd bör utvidgas så att de även omfattar sexuell läggning och sexuell identitet. I motion L371 (v, s, c, fp, mp) begärs att sexuell läggning och identitet skall omfattas av brottet olaga diskriminering och av åtalsbestämmelsen i 5 kap. brottsbalken om ärekränkingsbrotten. I sistnämnda motion begärs också att en översyn görs av tillämpningen av straffskärpningsbestämmelsen i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken.

I 29 kap. 2 § 7 brottsbalken finns alltså straffskärpningsbestämmelser för brott som begåtts med motiv att kränka en person, en folkgrupp eller annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse eller annan liknande omständighet. Enligt förarbetena till bestämmelsen omfattas en persons sexuella läggning av uttrycket "annan liknande omständighet" (prop. 1993/94:101 s. 22). Det finns även särskilda åtalsregler i 5 kap. 5 § brottsbalken som skall tillämpas om någon begår brottet förolämpning och det anspelar på någon annans homosexuella läggning.

I 16 kap. 9 § brottsbalken förbjuds näringsidkare att diskriminera någon på grund av hans eller hennes homosexuella läggning. Förbudet gäller även för den som anordnar allmän sammankomst eller offentlig tillställning och för den som är anställd i näringsverksamhet eller annars handlar på en näringsid-

kares vägnar samt för den som är anställd i allmän tjänst eller innehar allmänt uppdrag. Straffet är böter eller fängelse i högst ett år.

I den del av propositionen som behandlas i konstitutionsutskottet föreslår regeringen alltså bl.a. att hets mot homosexuella skall kriminaliseras genom en utvidgning av bestämmelsen om hets mot folkgrupp i 16 kap. 8 § brottsbalken. Där föreslås också, utan att någon saklig förändring är avsedd, att i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken skall, i förtydligande syfte och i konsekvens med de föreslagna ändringarna i bestämmelsen om hets mot folkgrupp, särskilt anges sexuell läggning. Som framgår av justitieutskottets yttrande ställer sig utskottet bakom regeringens bedömningar i dessa delar. Vad som nu sagts innebär att utskottet delar uppfattningen att sexuell läggning bör omfattas av bestämmelsen om hets mot folkgrupp. I fråga om åtalsbestämmelsen i 5 kap. 5 § 4 brottsbalken är så delvis redan fallet. Sätillvida är alltså syftet med motionerna tillgodosett genom gällande lag och de förslag som läggs fram i propositionen.

Här bör tilläggas att *sexuell läggning* i propositionen definieras som homo-, hetero- eller bisexuell läggning. Avsikten är att uttrycket sexuell läggning skall användas med denna innebörd på ett enhetligt och konsekvent sätt i lagstiftningen (prop. s. 40). Härigenom görs ett klarläggande som riksdagen tidigare efterlyst (se bet. 1997/98:JuU20 s. 24, rskr. 276).

När det gäller det straffrättsliga skyddet för den sexuella identiteten och den sexuella läggningen i övrigt kan nämnas att regeringen den 17 juni 1999 tillkallade en särskild utredare med uppgift att göra en översyn av bestämmelsen om olaga diskriminering (dir. 1999:49). I uppdraget ingick bl.a. att göra en analys av rättsväsendets tillämpning av bestämmelsen.

I februari 2001 begränsades uppdraget genom tilläggsdirektiv (dir. 2001:14). Enligt de nya direktiven skulle utredningen, som antog namnet 1999 års diskrimineringsutredning, inte längre ha till uppgift att lämna konkreta förslag till författningsändringar eller andra åtgärder. Utredningen skulle i stället övergripande redovisa sina resultat och ställningstaganden i de frågor uppdraget omfattade samt lämna förslag till inriktning på det fortsatta arbetet i dessa frågor. Anledningen till begränsningen av uppdraget var att regeringen avsåg att ge en ny utredning uppdrag att studera möjligheterna till en mer generell lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet samhällsområden och diskrimineringsgrunder. Frågor som exempelvis vilka sanktionsformer som är lämpligast i syfte att åstadkomma en effektiv lagstiftning mot diskriminering borde lämpligen behandlas vidare inom ramen för en sådan bredare översyn. I denna översyn skall 1999 års diskrimineringsutrednings ställningstaganden ingå som ett underlag.

1999 års diskrimineringsutredning redovisade sitt uppdrag till regeringen i juni 2001 i betänkandet Ett effektivt diskrimineringsförbud (SOU 2001:39).

Regeringen beslutade därefter den 31 januari 2002 att tillkalla en parlamentarisk kommitté med uppdrag att överväga en gemensam lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden (dir. 2002:11). I kommitténs uppdrag ingår bl.a. att över-

väga om ett skydd mot diskriminering av alla s.k. transpersoner bör införas och att överväga om det, mot bakgrund av vad den i övrigt kommer fram till, finns skäl att ersätta straffbestämmelsen om olaga diskriminering med någon annan typ av reglering. Kommittén skall lämna de förslag till författningsändringar och andra åtgärder som uppdraget kan ge anledning till. Uppdraget skall redovisas till regeringen senast den 1 december 2004.

Vad särskilt gäller den del av uppdraget som avser transpersoner anges i direktiven att kommittén skall kartlägga och analysera behovet av och formerna för en reglering av ett förbud mot diskriminering av alla transpersoner. Kommittén skall belysa fördelar och problem med att införa en sådan reglering. Den skall vidare ta ställning till vilken personkrets som skall omfattas av ett eventuellt förbud och hur ett sådant förbud lämpligen kan avgränsas och sanktioneras samt hur det skall förhålla sig till förbudet mot könsdiskriminering. Kommittén skall överväga om någon myndighet skall ha till uppgift att särskilt ta till vara transpersoners rättigheter och om en eventuell lagstiftning mot diskriminering av transpersoner skall ingå i en gemensam diskrimineringslagstiftning.

Utskottet vill först konstatera att det naturligtvis inte är acceptabelt att enskilda individer utsätts för diskriminering eller våld på grund av att de är homosexuella, bisexuella eller att de tillhör gruppen transpersoner. Det är därför viktigt att samhället i stort uppmärksammar förekomsten av och ökar kunskapen om kränkande handlingar som riktar sig mot dessa grupper. Det är positivt att en översyn nu kommer att ske i dessa avseenden inom ramen för den ovan redovisade parlamentariska utredningen. Utredningen har också i uppdrag att lämna förslag till lagstiftning m.fl. åtgärder och dess ställningstaganden bör inte föregripas.

Sammantaget innebär vad som anförts att utskottet avstyrker motionerna L371 och A388 i nu berörda delar.

Myndighetsåtgärder

I motion Ju342 (s) framhålls att bestämmelserna om hets mot folkgrupp bör tillämpas vid rasistiska brott och i motion L367 (fp) begärs särskilda insatser från myndigheter avseende brott riktade mot homosexuella m.fl.

I motion L371 efterfrågas speciella utredare i HBT-frågor hos polisen och ett utökat samarbete mellan HBT-organisationer och polisen. Motionärerna efterlyser också utbildning i HBT-frågor inom rättsväsendet.

I budgetpropositionen för år 2002 (prop. 2001/02:1 utg.omr. 4 s. 26 f) anför regeringen att polisen bl.a. skall utveckla sin förmåga att förebygga och bekämpa brott med rasistiska eller främlingsfientliga, antisemitiska och homofobiska inslag. Även åklagarna skall ytterligare utveckla sin kapacitet att bekämpa sådana brott och rättsväsendet skall höja sin kompetens på området. Rättsväsendets anställda skall ha god kunskap såväl om grunden för brottslighet med sådana inslag som om situationen för de grupper som utsätts för sådana brott. Den kunskapen kan också motverka de fördomar som kan finnas om de grupper som utsätts för sådana brott. En förbättrad grundutbildning och

ökad fortbildning i dessa frågor bör kunna medverka till ökad samverkan mellan rättsväsendets myndigheter, liksom också till förbättrad metodutveckling för att förebygga och bekämpa denna brottslighet. Samtliga myndigheter inom rättsväsendet har upprättat strategier för att garantera att personalen har en god kunskap på dessa områden och skall återrapportera de insatser som vidtagits enligt vad som anges i regleringsbrevet för år 2001.

I budgetpropositionen (s. 125 f) anför regeringen vidare att Brottsförebyggande rådet, som ett led i kampen mot brott med rasistiska, främlingsfientliga eller homofobiska inslag, i regleringsbrevet för år 2000 fick i uppdrag att upprätta en strategi för att medverka till att säkerställa att rättsväsendets personal har god kunskap om såväl grunden för dessa brott som situationen för dem som utsätts för sådana brott. Brottsförebyggande rådet har i samarbete med övriga myndigheter inom rättsväsendet utvecklat en gemensam utbildningsstrategi. För det fortsatta arbetet har en gemensam arbetsgrupp bildats med representanter från Brottsförebyggande rådet, Riksåklagaren, Ekobrottsmyndigheten, Rättsmedicinalverket, Kriminalvården, Domstolsverket, Brottsoffermyndigheten och Rikspolisstyrelsen inklusive Säkerhetspolisen för utbyte av erfarenheter och för att planera gemensamma aktiviteter.

Av regleringsbrevet för polisen för år 2002 följer att Rikspolisstyrelsen skall redovisa det brottsbekämpande arbete som har bedrivits när det gäller brott med rasistiska, främlingsfientliga, antisemitiska eller homofobiska inslag samt olaga diskriminering. Redovisningen skall innehålla en sammanhållen nationell beskrivning och analys av hur verksamheten har utvecklats och dess resultat. Vidare har Rikspolisstyrelsen fått i uppdrag att förstärka utbildningen av personalen i frågor om mänskliga rättigheter.

Av studiehandbok för polisprogrammet läsåret 2001/2002 framgår (s. 19 f) att det i kursplanen för polisutbildningen ingår moment som tar upp bl.a. främlingsfientlighet och homofobi.

Frågor om insatser för homosexuella m.fl. har tidigare behandlats av utskottet bl.a. i betänkandena 2000/01:JuU11 s. 19 f. och 2000/01:JuU14 s. 12 f. Utskottet avstyrkte där yrkanden liknande de nu aktuella bl.a. med hänvisning till att det pågick arbete med den inriktning som motionärerna efterfrågade.

Utskottet kan med tillfredsställelse konstatera att det pågår ett omfattande arbete med den inriktning som efterfrågas i motionerna. Något behov av uttalanden av riksdagen finns alltså inte. Utskottet avstyrker motionerna L367 och L371 i nu behandlade delar samt motion Ju342.

Registrering

I motion A388 (kd) föreslår motionären att det i polisdatalagen skall införas ett förbud mot registrering *enbart* på grund av sexuell identitet.

Av 5 § första stycket polisdatalagen (1998:622) följer att uppgifter om en person inte får behandlas *enbart* på grund av vad som är känt om personens ras eller etniska ursprung, politiska åsikter, religiösa eller filosofiska övertygelse, medlemskap i fackförening, hälsa eller sexuella läggning.

Av andra stycket framgår att om uppgifter om en person behandlas på annan grund får uppgifterna kompletteras med sådana uppgifter som avses i första stycket, om det är oundgängligen nödvändigt för syftet med behandlingen.

Utskottet konstaterar att polisdatalagen redan i dag innehåller en sådan begränsning som motionären efterfrågar. Motion A388 i nu behandlad del avstyrks.

Särskilt yttrande

Insatser inom rättsväsendet rörande homo-, bi- och transsexuella

av Alice Åström (v), Yvonne Oscarsson (v), Kia Andreasson (mp) och Helena Bargholtz (fp).

I dag är det tyvärr en realitet att många av dem som är homo-, bi- eller transsexuella utsätts för brott enbart på grund av sin sexuella läggning eller identitet. I arbetet med att förhindra och utreda sådan brottslighet spelar polisen självfallet en mycket viktig roll. Polisens insatser är också av ovärderligt slag vad gäller att på ett adekvat sätt ta hand om brottsoffer ur denna grupp. Enligt vår mening finns det dock mycket som kan göras för att detta arbete skall bli än mer effektivt. Det pågår också ett omfattande arbete med den inriktningen. Det är viktigt att detta arbete fortsätter och att alla möjligheter till samarbete med berörda grupper tas till vara.

BILAGA 1

Förteckning över behandlade förslag

Propositionen

I proposition 2001/02:59 Hets mot folkgrupp, m.m. föreslår regeringen (Justitiedepartementet) att riksdagen, såvitt nu är i fråga, skall anta regeringens förslag till lag om ändring i 17 kap. 10 § brottsbalken.

Följdmotion

2001/02:K28 av Anna Kinberg m.fl. (m):

1. Riksdagen beslutar avslå proposition 2001/02:59.

Motioner från allmänna motionstiden

2001/02:Ju342 av Nikos Papadopoulos m.fl. (s):

Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att lagen om hets mot folkgrupp bör tillämpas vid rasistiska brott.

2001/02:L367 av Ana Maria Narti m.fl. (fp):

8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om särskilda insatser mot den riktade brottsligheten mot homosexuella, bisexuella och transpersoner.

2001/02:L371 av Tasso Stafilidis m.fl. (v, s, c, fp, mp):

4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om behovet av en översyn av tillämpningen av brottsbalkens bestämmelse om försvårande omständighet, 29 kap. 2 § 7 brottsbalken.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att sexuell läggning och könsidentitet skall omfattas av 16 kap. 9 § brottsbalken som rör olaga diskriminering.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att sexuell läggning och könsidentitet skall omfattas av 5 kap. 3 § 4 brottsbalken som rör ärekränkning.
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att inrätta speciella utredare i HBT-frågor hos polisen för att polisen skall kunna bemöta brott som har homofobisk eller liknande karaktär.

10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att införa ett samarbete mellan HBT-organisationer och polisen för att bättre förebygga brott med homofobisk karaktär.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att de som verkar inom rättsväsendet har kompetens i HBT-frågor.

2001/02:A388 av Magda Ayoub (kd):

2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om förbud av registrering enbart på grund av sexuell identitet.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om användandet av begreppen sexuell läggning och sexuell identitet.

BILAGA 2

Regeringens lagförslag

2.2 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 16 kap. 8 §, 17 kap. 10 § och 29 kap. 2 § brottsbalken skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***17 kap.**10 §²

Den som med våld eller hot om våld angriper någon för att denne gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller annars vid förhör avgett utsaga hos en domstol eller annan myndighet eller för att hindra någon från en sådan åtgärd, döms för övergrepp i rättsak till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma skall gälla, om man med någon annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om en sådan gärning angriper någon för att denne avlagt vittnesmål eller annars avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom från att avge en sådan utsaga.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst *ett* och högst *sex* år.

Den som med våld eller hot om våld angriper någon för att denne gjort anmälan, fört talan, avlagt vittnesmål eller annars vid förhör avgett utsaga hos en domstol eller annan myndighet eller för att hindra någon från en sådan åtgärd, döms för övergrepp i rättsak till fängelse i högst fyra år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma skall gälla, om man med någon annan gärning, som medför lidande, skada eller olägenhet, eller med hot om en sådan gärning angriper någon för att denne avlagt vittnesmål eller annars avgett utsaga vid förhör hos en myndighet eller för att hindra honom från att avge en sådan utsaga.

Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst *två* och högst *åtta* år.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2003 i fråga om 16 kap. 8 § och i övrigt den 1 juli 2002.

² Senaste lydelse 1997:389.